

OBJEKT S DOKLADY ZPRACOVÁNÍ ROHOVCE TYPU STRÁNSKÁ SKÁLA A KERAMIKOU ZDOBENOU BRÁZDĚNÝM VPICHEM Z BRNA-MALOMĚŘIC

MIROSLAV ŠMÍD – RICHARD BÍŠKO – ANTONÍN PŘICHYSTAL

V dubnu 2016 provedli pracovníci ÚAPP Brno, v. v. i. záchranný archeologický výzkum na stavbě nových bytových domů v Brně-Maloměřicích v poloze U Stavu. Stavbou dotčené území se nachází v prostoru mezi ulicemi Obřanská a Olší a je předpolím známé archeologické lokality Holý kopec, zkoumané od 20. let minulého století, ale zejména v roce 1941 v souvislosti s výstavbou seřazovacího nádraží. Jednou z položených sond byl zachycen objekt s doklady zpracování rohovce ze Stránské skály v Brně-Slatině. Nalezená keramika upřesnila kulturní nivó na úroveň závěrečné fáze časného eneolitu. Vedle poměrně omezeného množství keramiky lengyelského (epilengyelského) charakteru byly výraznou součástí získané kolekce pohárovité a hrncovitě tvary archaických forem s analogiemi v časně eneolitických pohárových kulturách střední Evropy (michelsberské a schussenriedské), ovšem společně s keramikou zdobenou brázděným vpichem. Z pohledu relativní chronologie se jedná o dosud neklasifikovaný úsek mezi závěrem moravské jordanovské kultury a kulturou nálevkovitých pohárů na úrovni pozdní jordanovské kultury v sousedních Čechách, projevující se výskytem džbánů schussenriedského typu. Specifické provedení vhloubené výzdoby společně s aplikovanými motivy, a to i na netradičních tvarech (míse), svědčí o značné její starobylosti.

In April 2016, employees of the Institute for Archaeological Heritage (ÚAPP Brno, v. v. i.) carried out rescue survey at the site of planned residential development in the borough of Maloměřice, at the site locally known as “U Stavu”. The site affected by the construction development is located between Obřanská and Olší (streets) and it constitutes the foreland for the well-known archaeological site known as “Holý kopec” which is the object of scientific attention since the 1920s; large-scale excavations took place in the area in 1941 in relation to the construction of a shunting yard. One of the trenches revealed a feature containing evidence of the procession of chert from Stránská skála in Brno-Slatina. The pottery found enabled a more detailed cultural niveau, i.e. the final stage of the Early Chalcolithic. In addition to relatively limited quantities of Lengyel (Epilengyel) pottery the finds included beaker-shaped and pot-shaped vessels of archaic forms with analogies attributed to Early Eneolithic beaker cultures in Central Europe (Michelsberg and Schussenried), but together with pottery with striated incision. From the perspective of relative chronology, this constitutes a yet unclassified period between the end of the Jordanow Culture in Moravia and the Funnelbeaker Culture at the level of the Late Jordanow Culture in the neighbouring Bohemia, which manifested itself via jugs of the Schussenried type. The specific form of the striated decoration and the motifs used, plus those on less conventional vessels (bowls) suggest their very old age.

Morava, Brno-Maloměřice, časný eneolit, sídliště, keramika s brázděným vpichem, štípaná industrie, rohovce Stránské skály

Moravia, Brno-Maloměřice, Early Eneolithic, settlement, pottery with striated incision, chipped industry, Stránská skála cherts

Úvod

Stavbou dotčené území se nachází v prostoru mezi ulicemi Obřanská a Olší (obr. 1:2016). Ve výkopech sledované stavby sice archeologické situace zjištěny nebyly, nicméně díky těžbě ornice (provedené pro potřeby stavby) bylo možné

HROB ŽENY KULTURY SE ŠŇŮROVOU KERAMIKOU S MĚDĚNÝMI ŠPERKY Z BRNA–HORNÍCH HERŠPIC

JAROSLAV PEŠKA – MAREK FIKRLE

Velice dobře zachovalý kostrový hrob ženy (24–30 let, středně robustní postava, výška 160,37±4,89 cm) moravské šňůrové keramiky byl odkryt během záchranného výzkumu lokality Brno-Horní Heršpice „Na široké“ v roce 2009 (výzkum společnosti ARCHAIA Brno, o.p.s.). Obsahoval celkem 6 nádob pokročilé lokální fáze MŠK (IIIb/c), měděnou spirálovitou/šroubovitou záušnici a pětici malých měděných pukliček. Keramika, prokazující četné analogie ve šňůrovém prostředí na Moravě, v Čechách, Dolním Rakousku, ale i v Karpatské kotlině s možnou genezí v oblasti vučedolsko-slavonské, má silné vazby ke kultuře zvoncovitých pohárů (mísa). Navíc to platí jak pro záušnici, tak pro v MŠK zcela nový typ šperku (pukličky ve formě nášivek) s protějšky v KZP (Bavorsko, Csepelský ostrov v okolí Budapešti). U kovů jde o surovinově rozdílnou provenienci, kterou však nejsme schopni stanovit. Silná vazba na oikumenu KZP (mísa, záušnice, pukličky) jistě není náhodná.

A well-preserved inhumation grave of a woman (24–30 years old, medium robust figure, height: 160.37±4.89 cm) from the era of the Moravian Corded Ware Culture (MCWC) was excavated during a rescue project in the Horní Heršpice borough of Brno, at the site locally known as “Na široké” in 2009 (research carried out by ARCHAIA Brno, o.p.s.). It contained a total of six vessels attributed to the advanced local stage of MCWC (IIIb/c), as well as a copper spiral-shaped temple ring and five small copper bosses. As for pottery, numerous analogies can be identified within the framework of the Corded Ware in Moravia, Bohemia, Lower Austria or the Carpathian Basin, with possible origins of some elements in the Vučedol-Slavonia, with the Bell Beaker Culture (bowl). This applies to the temple ring as well as a new type of jewel within the framework of the Moravian Corded Ware Culture, i.e. sewn-on bosses with analogies in the Bell Beaker Culture (Bavaria, Csepel Island near Budapest). As for metals used, the origin of the raw material cannot be determined with absolute certainty. The strong link to the Bell Beaker Culture ecumene (vessel, temple ring, bosses) is certainly not coincidental.

pozdní eneolit, moravská šňůrová keramika, kostrový hrob, měděné šperky

Late Eneolithic, Moravian Corded Ware Culture, inhumation grave, copper jewels

Nález

V rámci záchranného výzkumu společnosti ARCHAIA Brno, o.p.s. (D. Mertovi jsme díky zavázání za poskytnutí materiálu z hrobu) na stavbě „ČD Brno 1. část odstavného nádraží, I. etapa“ došlo při svahování železnice (sonda S4) k narušení kostrového hrobu, jehož výzkum proběhl 6. března 2009 (HOLUB ET AL. 2010; KOLAŘÍK ET AL. 2011).

Lokalita

Lokalita se nachází v extravilánu obce Horní Heršpice v trati Na širo-

BRONZOVÁ DÝKA S JAZYKOVITOU RUKOVÄŤOU ZO ŠPANEJ DOLINY - PIESKOV

TOMÁŠ ZACHAR – VÍŤAZOSLAV STRUHÁR

Článok sleduje problematiku ojedinelého nálezu bronzovej dýky s jazykovitou rukoväťou z katastra obce Špania Dolina, ležiacej na strednom Slovensku. Bronzová dýka odkrytá náhodne na dominantnom hrebeni vrchu Glezúr v tesnej blízkosti výskytov medenej rudy umožňuje uvažovať o príčinách deponovania ako i možnostiach ťažby medi počiatkom mladšej doby bronzovej. Pozornosť je tiež venovaná chronológii ako i typológii variantov dýk označených aj ako typ Peschiera v severnej časti Karpatskej kotliny.

The article is dealing with an isolated bronze grip-tongue dagger from the cadastral territory of the village Špania Dolina in Central Slovakia. The bronze dagger found by chance on a dominant ridge of the hill Glezúr in immediate neighbourhood of copper ore deposits causes questions about the reasons why it was buried in the ground and about possible exploitation of copper ores at the beginning of the Late Bronze Age. Focus is also laid on chronology and typology of so-called Peschiera-type daggers in the northern part of the Carpathian Basin.

dýka s jazykovitou rukoväťou, dýka typu Peschiera, stredná/mladšia doba bronzová, ojedinelý nález, deponovanie, ťažba medi, Špania Dolina, stredné Slovensko

grip-tongue dagger, Peschiera-type dagger, Middle/Late Bronze Age, stray find, deposition, exploitation of copper ores, Špania Dolina, Central Slovakia

1. Úvod

V expozícii Múzea medi na Španej Doline, zameranom na dokumentáciu baníctva v regióne, ako i najstarších dejín obce je vystavená bronzová dýka. Podľa informácií MUDr. A. Sitára, člena baníckeho bratstva Herregrund¹, ktoré múzeom na Španej Doline prevádzkuje, bola bronzová dýka náhodne objavená M. Strmeňom na konci minulého storočia v polohe Glezúr. Po smrti M. Strmeňa bol artefakt spolu so stručnými informáciami o mieste nálezu odovzdaný do zbierok Múzea medi na Španej Doline. O existencii dýky z doby bronzovej zo Španej Doliny sa vo svojich fundovaných štúdiách k problematike ťažby medi ako i jej transportu v stredoslovenskej banskej oblasti stručne zmienil už M. Kvietok (KVIETOK 2012, 155; 2014a, 93; 2014b, 8–9). Obec Špania Dolina (okr. Banská Bystrica) leží v úzkom údolí Banského potoka v západnej časti Starohorských vrchov. Starohorské vrchy patria geo-

¹ Za možnosť dokumentácie artefaktu, kamennej podložky ako i za informácie k nálezovým okolnostiam autori článku na tomto mieste srdečne ďakujú MUDr. A. Sitárovi a Dr. W. Fuhrherrovi. Podrobnosti k baníckemu bratstvu Herregrund a jeho aktivitám možno nájsť na internetovej stránke www.herregrund.sk.

BRONZOVÝ DEPOT Z OSTRÉHO VRCHU U VIZOVIC JAKO PŘÍKLAD PÁROVÉ ŠPERKOVÉ GARNITURY DOBY POPELNICOVÝCH POLÍ A GLOSY K LOKALITÁM NEAGRÁRNÍ OIKUMENY

MILAN SALAŠ

Depot náhodně objevený na svahu výšinné polohy Ostrý vrch u Vizovic obsahuje garnituru 14 párově zastoupených kruhových šperků (dva nákrčníky, čtyři nápažníky a osm náramků), původně uložených v keramické nádobě. Typologicko-chronologický rozbor prokázal datování nálezu do mladší fáze kultury lužických popelnicových polí, nejpravděpodobněji do stupně Ha B2 a depotového horizontu Boskovice. Vzhledem k typologicko-funkční skladbě byla nositelem této ucelené sady šperků jedna osoba, pravděpodobně žena, která mohla být i jejím deponentem. Nález je situován mimo agrární sídelní území v oblasti Vizovické vrchoviny a nejbližší soudobé standardní lokality (sídlíště, pohřebiště) se nacházejí ve vzdálenosti 5–6 km. Spolu s dalšími nálezy a lokalitami (včetně výšinných, případně opevněných) v této vrchovině svědčí depot z Ostrého vrchu o cíleném pronikání do tohoto jinak neosídleného území, které lze pak definovat jako nárazníkovou oikumeny či oscilující periferii. Důvodem takové infiltrace mohly být pragmaticky profánní pohnutky (např. transfer přes vrchovinu, prospekce, exploatace), pravděpodobněji jsou ale nálezy v takovém přírodním prostředí známkou rituálně kultovního jednání a chování v sakrálně vnímané krajině.

A hoard which was discovered by accident on the hillside of the Ostrý vrch hill near the town of Vizovice contained a collection of 14 ring-shaped jewels (two neckrings, four armlets and eight bracelets). These items were originally placed in a pottery vessel. Based on a typological and chronology analysis, it was revealed that these items date to the later phase of the Lusatian Urnfield Culture, most likely to phase Ha B2 and the Boskovice hoard horizon. Based on the typology and original function of this collection, it was determined that the wearer of this collection of jewels was a single person, most likely a woman who probably created the hoard herself. The site where the hoard was discovered is located outside the known agricultural settlement area in the area of Vizovická vrchovina (highlands), and the nearest sites dating to the same period (settlements, burial grounds) are located approximately five to six kilometres away. Along with other finds and sites (including hilltop sites or fortified sites) from the area of Vizovická vrchovina, the hoard from Ostrý vrch suggests settlement attempts at the otherwise unused area, which can then be identified as a buffer ecumene or a periphery of varied purposes. The reasons for this infiltration could include purely pragmatic and profane motives (e.g. migration across the highlands, prospection, exploitation); on the other hand, finds in this type of environment rather suggest rituals and cult-related acts in sacred environments.

východní Morava, Vizovická vrchovina, pozdní doba bronzová, depot, bronzové šperky, sídelní struktury

Eastern Moravia, Vizovická vrchovina, Final Bronze Age, hoard, bronze jewels, settlement structures

Úvod

Svévolné a ilegální terénní aktivity samozvaných detektorových hledačů podstatně změnil v posledních dvaceti letech obraz metalického fondu ar-

BRONZOVÝ SRP Z OPAVY – JAKTAŘE

JIŘÍ JUCHELKA

Článek pojednává o nálezu bronzového srpů s řapem, který pochází z Opavy-Jaktaře a jež tvoří součást sbírek Slezského zemského muzea. Předmět byl nalezen v trati „Okruhy“, která se nachází v bezprostřední blízkosti toku řeky Opavy. Srp představuje teprve druhý známý exemplář srpů s řapem pocházející z území českého Slezska.

The article deals with the finding of a bronze tanged sickle coming from Opava-Jaktare, which is part of the collections of the Silesian Museum. The subject was found on the site „Okruhy“, which is located in close proximity to the river Opava. Sickle represents only the second well-known specimen of a tanged sickle coming from the territory of Bohemian Silesia.

bronzový srp, doba bronzová, lužická kultura, popelnicová pole

bronze sickle, Bronze Age, Lusatian Culture, Urnfield Culture

Úvod

Ze sbírek Slezského zemského muzea pochází náhodný nález bronzového srpů. O původu předmětu toho mnoho nevíme. Má údajně pocházet z trati Okruhy, situované na katastru opavské příměstské části Jaktáře. Místo je v současnosti zemědělsky využívané jako pole a zmiňovanou trať lokalizujeme uprostřed stávající zástavby, severně komunikace č. 11 (obr. 1). Poloha se nachází na pravobřeží řeky Opavy cca 700 m jižně od jejího koryta v minimálním převýšení pouhých 3 m od jejího toku. Z jihu a východu je lemována potokem Velká. Západně a severně je ohraničena ulicí Palhanecká.

Území se nachází na kvartérních nivních sedimentech charakteristických šterky a písky, jež jsou převrstvené holocénní hlínou. Vzhledem k nízkému výškovému rozdílu mezi místem nálezů a hladinou řeky Opavy se zcela určitě nejednalo o vhodnou sídelní polohu.

Zmiňovaná trať ani bezprostřední okolí nebylo nikdy systematicky zkoumáno. Nejbližší pravěké nálezy jsou hlášeny z ulice Pavlovského, vzdálené cca 600 m jihozápadně od místa nálezů, či pouze z nepatrně vzdálenější polohy Kostelního kopce. Další lokalitou je zatopený Sádrcovcový důl, nacházející se cca 1,2 km severovýchodně místa nálezů, na levobřeží řeky Opavy, a to již na katastru Kateřinek (srov. JUCHELKA 2014, 251–259). Ze sousedních katastrů Palhance a Vávrovic jsou rovněž hlášena archeologicky zkoumaná místa (JUCHELKA 2014, 263–264). První zmiňovaný katastr je od místa našeho nálezů vzdálen

POZNÁMKY K SOUČASNÉMU STAVU FONDU METALICKÝCH DEPOTŮ DOBY POPELNICOVÝCH POLÍ V REGIONU MALÉ HANÉ

MILAN SALAŠ – ZUZANA JARŮŠKOVÁ

V regionu Malé Hané jakožto podcelku Boskovické brázdy byly při amatérských detektorových průzkumech po r. 2000 objeveny desítky kovových depotů doby popelnicových polí, z nichž se podařilo 48 podchytit pro odborné zpracování. Vedle starších a již publikovaných 12 nálezů byly z nových depotů publikačně vyhodnoceny pouze čtyři a 27 jich bylo spolu s jednotlivými nálezy nově publikováno formou katalogu, k němuž autoři tohoto příspěvku přináší několik kritických připomínek, zejména pokud jde o celkový soupis a nomenklaturu. Díky poměrně přesné lokalizaci nových depotů bylo možno předběžně analyzovat jejich prostorovou disperzi a krajinný kontext. Naprostá většina depotů byla uložena mimo agrární oikumenu Boskovické brázdy na svazích a vrcholech přílehlých vrchovin, kde vytvářejí několik depozitních kumulací. Opakované lokální deponování bylo zřejmě podmíněno krajinnými prvky (přírodními determinanty), což nasvědčuje rituálnímu významu depotů v kontextu sakrálně vnímané krajiny.

After 2000, dozens of metal hoards eventually attributed to the Urnfield Culture were found during amateur surveys with metal detectors in the region known as Malá Haná, as a sub-region Boskovická brázda; forty-eight of which were excavated and studied professionally. In addition to earlier, and already published, twelve finds only four of the more recent ones were published and twenty-seven of them were published in a catalogue along with individual finds; the authors of this article would like to present a few critical remarks on this catalogue, especially with regard to the overall listing and nomenclature. Thanks to a relatively precise localisation of new hoards it was possible to come up with a preliminary analysis of their distribution in the area and geographical contexts. A great majority of these hoards were found outside the agrarian ecumene of Boskovická brázda, on hills and slopes of nearby highlands, where they formed small hoard “networks”. Recurring depositions on a local level was probably determined by local geography, which would suggest the ritual aspect and importance of what was thought to be a sacred area.

Boskovická brázda, doba popelnicových polí, kovová depozita, krajina

Boskovická brázda, Urnfield Culture, metal hoards, landscape

Úvod

Nástup a prudký rozvoj amatérského detektoringu v prvních dvou deceniích třetího tisíciletí zastihl legislativu a orgány státní správy nepřipravené a přinesl tak vedle minoritních pozitiv řadu především negativních efektů (srov. např. CHVOJKA – JIRÁŇ – METLIČKA A KOL. 2017; NAVRÁTIL 2010; SALAŠ 2017). Vesměs ilegální detektorové aktivity brutálně demetalizovaly pramennou základnu a těžce postihly její vypovídací potenciál především ztrátou informací o nálezových situacích. Rozsah této devastace nelze zpětně

ARCHEOLOGICKÉ POZNÁNÍ VRCHU HELŠTÝN U VALAŠSKÉHO MEZIŘÍČÍ

TEREZA KAŠPAROVÁ – SAMUEL ŠPANIHEL – PETR ZAJÍC

Príspevok se věnuje stavu archeologického poznání vrchu Helštýn u Valašského Meziříčí. První část příspěvku pojednává o období popelnicových polí a klade si za cíl zrevidovat starší poznatky o místním pohřebišti. Následně popisuje a vyhodnocuje dostupný materiál z tohoto pohřebiště z hlediska typologického a tam, kde to bylo možné, také z hlediska chronologického. V neposlední řadě se snaží o zasazení lokality do kontextu sídelní struktury v bývalém vsetínském okrese a jeho přilehlých částech. Druhá část se věnuje objevu žerotínského letohrádku z 18. až 19. století.

The article deals with the current knowledge of the Helštýn hill near the town of Valašské Meziříčí. The first part focuses on the Urnfield Culture; it aims to summarise and review earlier findings on the local burial ground. It then describes and evaluates the available material from this burial ground from the perspective of typology and, where available, chronology. It also attempts to establish context of the settlement structure in the former Vsetín county and the neighbouring areas. The second part deals with the discovery of a Žerotín lustschloss from the 18th to 19th century.

Valašské Meziříčí, lužická kultura, pohřebiště, sídelní oblast, keramický materiál, novověk, letohrádek

Valašské Meziříčí, Lusatian Culture, burial ground, settlement area, pottery material, the Modern Period, Lustschloss

1. Úvod

Podle regionálního geomorfologického členění reliéfu spadá vrch Helštýn (385 m n. m.) do provincie Západní Karpaty, podprovincie Vnější Západní Karpaty. Svou polohou zasahuje území mezi geomorfologickými celky Vsetínských vrchů, Hostýnských vrchů (geomorfologické území Západní Beskydy) a Podbeskydské pahorkatiny (geomorfologické území Západobeskydské podhůří). Lokalita leží v západní části Rožnovské brázdy, konkrétněji v Zašovské pahorkatině. Nejbližšími sídly jsou Valašské Meziříčí a Krhová (obr. 1). Helštýn a přilehlé kopce (Na Oboře a Byninský vrch) tvoří výšinu vysunutou z Rožnovské brázdy směrem k soutoku Vsetínské a Rožnovské Bečvy (TREZNER – PAVELKA 2001, 40-44) a umožňují výborný rozhled do obou údolí. Taktéž je možné kontrolovat poměrně dlouhý úsek údolí samotné Bečvy. Vzhledem ke strategickému umístění není překvapivé, že doklady osídlení tohoto centra Valašskomeziříčska patří mezi nejstarší.

První drobné nálezy, reprezentované několika fragmenty štípané industrie, řadíme rámcově do neolitu/eneolitu. Protože jde jen o nepatinované úštěpy a amorfní zlomky, bližší datace není možná. Obdobná situace platí pro celé

HALŠTATSKÁ ŽELEZNÁ SEKERA S RAMÉNKY Z HOSTÝNSKÝCH VRCHŮ NA JIHOVÝCHODNÍ MORAVĚ

PAVEL FOJTÍK – MIROSLAV POPELKA

V roce 2015 se náhodně podařilo při západním okraji Hostýnských vrchů (k. ú. Lukoveček, okr. Zlín) objevit panu Ing. Janu Neradíkovi s pomocí detektoru kovů železnou sekeru s raménky, která představuje první předmět tohoto typu z území jihovýchodní Moravy. Předložená stať přibližuje její nálezové okolnosti, typologii a též vztah k archeologické topografii bližšího okolí místa nálezu. Závěrem je krátká úvaha nad interpretačními možnostmi podobných solitérních předmětů nalézáných ve zdánlivě souvisleji a trvaleji „neosídlené“ pravěké krajině.

In 2015 Mr. Jan Neradík discovered, rather by accident, using a metal detector, an iron lugged axe at the western edge of Hostýnské vrchy (cadastral district of Lukoveček, Zlín county). This axe represents the very first item of this type in SE Moravia. The text describes the circumstances of the discovery and the typology and the relation to the archaeological topography of the surrounding areas. The text ends with a brief speculation as to the interpretation of similar isolated finds in areas with no long-term settlement during the prehistoric era.

Jihovýchodní Morava, Hostýnské vrchy, doba halštatská, sekeru s raménky, sakrální krajina

Southeast Moravia, Hostýnské vrchy, Hallstatt culture, lugged axe, sacred area

Nálezové okolnosti a popis artefaktu

Artefakt byl objeven v hlubokých lesích Hostýnských vrchů, na samotném okraji katastrálního území Lukoveček (okr. Zlín), pod vrcholem Javorčí (630,4 m n. m.). Nadmořská výška místa nálezu je přibližně 525 m. Na ZM ČR 1:10 000, list 25-32-01, jej lze lokalizovat do bodu určeného souřadnicemi 12 mm od Z a 32 mm od J sekční čáry (obr. 1, obr. 4:9). Jedná se o severní část katastru s rozsáhlejší lesní tratí Kozince (dříve Kozí hřbety – viz indikační skici), která se nachází mezi pramennou pánví říčky Mojeny a skupinou výrazných vrcholů (Lysina – 598 m n. m., Javorčí – 630 m n. m., Poschlá – 630 m n. m.). Dle popisu nálezových okolností byl pojednáván předmět deponován v poměrně prudkém svahu, orientovaném k JZ, v severní hraně zaniklého úvozu, a to v hloubce asi 30 cm pod úrovní stávajícího terénu, tj. v podloží tvořeném hlínou okrové barvy. Železná sekeru byla orientována břitovou partií směrem na SV – tedy ke kótě Javorčí. Na tomto místě je však možné pracovat pouze s dodanými nálezovými okolnostmi (hrana úvozové cesty), dle kterých se předmět pravděpodobně nenacházel v původní poloze a způsob jeho primárního uložení mohl být odlišný.

MORAVSKÝ „MOLPÍR“? HALŠTATSKÉ NÁLEZY Z OPEVNĚNÉHO VÝŠINNÉHO SÍDLIŠTĚ PROVODOV-LUDKOVICE RYSOV (OKR. ZLÍN)

MAREK NOVÁK

Článek představuje soubor dosud nezveřejněných halštatských nálezů ze stupně Ha D z významného opevněného výšinného sídliště na jihovýchodní Moravě, Provodov-Ludkovice Rysov. Lokalita je již několik desítek let soustavně vykrádána nelegálními hledači pokladů. Prezentované nálezy pocházejí v naprosté většině právě od amatérských hledačů, přičemž některé z nich jsou uloženy v expozici obce Provodov a některé v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Soubor zahrnuje pět exemplářů halštatských lodkovitých spon, přičemž jeden typ dosud nebyl ve střední Evropě identifikován, a jednu sponu se zdobenou patkou, která představuje vůbec první nález ze stupně Ha D3 z výšinné lokality na Moravě. Pro řešení problematiky vzniku halštatských opevněných výšinných sídlišť ve stupni Ha D je pro nás cenný dosud nejpočetnější soubor „skýtských“ šipek v ČR (46 ks), který můžeme datovat do první poloviny 6. stol. př. n. l. Vzhledem k celkovému spektru nálezů a jeho chronologii se nabízí srovnání s halštatskou pevností Smolenice Molpír, neboť řada předmětů z Rysova má své analogie právě zde.

The article presents the set of unpublished Hallstatt period finds from Ha D period found at Provodov-Ludkovice Rysov hillfort, south-eastern Moravia. The sites has been systematically robbed by metal-detectorists and treasure hunters. The finds, showed here, do come mainly from these detectorists, some of them are deposited at the exhibition located in Provodov, some at the Museum of South-eastern Moravia in Zlín. The set comprises of five Hallstatt Boat type fibulae, with one fibula that has no analogies in Central Europe, and one fibula foot type (Fusszierfibel), which represents the very first such find from a Ha D3 hillfort in Moravia. The largest set of Scythian arrowheads in Czech Republic (46 pieces) is very important in solving the problematics of the origins of the Hallstatt period hill forts. This set can be dated to the first half of the 6th century, and due to its overall find spectrum and its chronology, the comparison with Hallstatt period hillfort Smolenice Molpír is at hand, as many finds from Rysov have their analogies there.

doba halštatská, opevněná výšinná sídliště, Skýtové, bronzové spony, „skýtské“ šipky, železné sekery, železné srpy, stupeň Ha D

Hallstatt Period, hill forts, bronze fibulae, “Scythian” arrowheads, iron axes, iron sickles, Ha D period

1. Úvod

Stupeň Ha D je ve znamení velkých změn ve struktuře halštatské společnosti prakticky v celém severovýchodním Přiaľpí. Zatímco v jeho počátcích a zejména v předcházejícím stupni Ha C2 se ještě setkáváme s bohatě vybavenými hroby pod mohylami, někdy kolem poloviny 6. stol. př. n. l. se tyto doklady existence halštatské nobility vytrácí, čímž se pro nás období pozdního halštatu stává hůře čitelným. Fenomémem, který je pro stupeň Ha D charakteristický, je zvýšený výskyt nadkomunitních areálů, na Moravě prezentovaný menšími opevněnými

K LATĚNSKÝM BRONZOVÝM VODICÍM KROUŽKŮM JHA Z UHERSKÉHO HRADIŠTĚ ZE SBÍRKY EMANUELA ŠTĚPÁNA BERGERA

MILOŠ HLAVA

V odborné literatuře koluje pět depotů a značné množství kovových artefaktů ze sbírky Emanuela Štěpána Bergera, údajně nalezených v Uherském Hradišti při stavbě železniční dráhy v 19. století. Rozborem dochovaných pramenů lze ovšem prokázat, že všechny depoty byly vykonstruovány teprve po Bergerově smrti a nemají žádnou oporu v primárních pramenech. Celý soubor nálezů z Uherského Hradiště představuje ve skutečnosti typickou sběratelskou kolekci, vytvářenou delší dobu z artefaktů různého původu a ve vhodný okamžik vrženou na trh se starožitnostmi pod smyšleným nalezištěm.

In der Fachliteratur erscheinen fünf Depots und zahlreiche metallene Artefakte aus der Sammlung von Emanuel Štěpán Berger, die angeblich in Uherské Hradiště bei dem Bau der Eisenbahn im 19. Jahrhundert gefunden wurden. Bei der Analyse erhaltener Quellen stellte sich jedoch heraus, dass alle Depots erst nach Bergers Tod geschaffen worden waren und keine Stütze in Primärquellen hatten. Der ganze Fundkomplex aus Uherské Hradiště stellt in der Tatsache eine typische Sammlerkollektion dar, die langfristig aus Artefakten verschiedener Herkunft zusammengetragen wurde und im geeigneten Moment auf den Antiquitätenmarkt mit der Angabe eines ausgedachten Fundorts eingeführt wurde.

sbírka Emanuela Štěpána Bergera, nálezy z 19. století, depoty, Uherské Hradiště, podvrhy

Sammlung von Emanuel Štěpán Berger, Funde aus dem 19. Jahrhundert, Depots, Uherské Hradiště, Fälschungen

Úvod

Souhrnné zpracování latěnských bronzových vodících kroužků jha z Moravy registrovalo před několika lety deset exemplářů (ČIŽMÁŘ 2010, 384–387, Abb. 2–3). Oproti předchozímu shrnutí poznatků o tomto artefaktu (SCHÖNFELDER 2002, 224–244) došlo nejen k výraznému rozmnožení počtu moravských nálezů, ale rovněž k rozšíření jejich typové skladby. K osmi nesporně autentickým dokladům z Moravy (Drnholec, Slatinice, Slavkov u Brna, 5 ks z oppida Starého Hradiska) byly zařazeny také dva exempláře z Uherského Hradiště (obr. 1). A právě uherskohradištská dvojice tvoří primární téma tohoto článku, jakkoliv na následujících stranách ustoupí výrazně do pozadí. Domnívám se totiž, že její nálezová provenience je velmi diskutabilní a pochybná (srv. ostatně již ČIŽMÁŘ 2010, 385, byť bez jakékoliv argumentace).¹

¹ Použité zkratky: archiv NZ AÚ AV ČR Brno – archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i.; Archiv NM – Archiv Národního muzea; archiv OPAS NM – archiv Oddělení pravěku a antického starověku Národního muzea; fond RNM – fond Registratura Národního muzea; NA – Národní archiv; (inv.) č. – (inventární) číslo. Pravopis dobových textů (především interpunkce) byl upraven jen v nezbytných případech.

ŽELEZNÝ DEPOT Z VELKÉ ROUDKY U VELKÝCH OPATOVIC, OKR. BLANSKO

IVAN ČIŽMÁŘ – ZUZANA JARUŠKOVÁ

Cílem příspěvku je zveřejnění dosud nepublikovaného souboru železných předmětů (depotu) z pozdní doby laténské, který byl nalezen v k. ú. Velké Opatovice. Kromě toho, že se jedná o vůbec první laténský depot na Moravě evidovaný v oblasti západně od Dražanské vrchoviny, představuje také první zaznamenaný nález z tohoto období pocházející z vrchoviny západně od Boskovické brázdy.

The purpose of the article is to provide information of the yet unpublished set of iron items (hoard) attributed to the Late La Tène period, discovered in the cadastral district of the town of Velké Opatovice. In addition to it being the very first La Tène hoard from the area to the west of Dražanská vrchovina (highlands), it is also the very first find from this period in the west of Boskovická brázda.

Morava, depoty, pozdní doba laténská

Moravia, hoards, Late La Tène Period

Úvod

Dne 30. 6. 2015 ohlásil Vlastislav Konečný, dlouholetý spolupracovník Muzea regionu Boskovicka, nález samostatné sekery a při opakovaném hledání se mu v místě nálezu podařilo za pomoci detektoru kovů dohledat dvě dlouhé železné kosy, velký nůž a několik objímek. Objev byl učiněn v kopcovitém terénu nedaleko Velkých Opatovic. Depot pochází z doby laténské a jedná se o první nález tohoto typu v západní části Moravy.

Lokalizace depotu a další okolnosti

Depot byl nalezen u cesty na jižním svahu kopce Na vrších s nadmořskou výškou 534 m (obr. 1). Geograficky se místo nálezu nachází na okraji Malonínské vrchoviny, těsně sousedící se západním okrajem Boskovické brázdy, konkrétně s její severní částí – Malou Hanou. Celá západní část tohoto hřbetu je tvořena svrchnokřídovými pískovci (zatímco východní je budována již perm-skými pískovci a slepenci Boskovické brázdy; HRÁDEK 2008, 34). Součástí Malonínské vrchoviny je i vyvýšenina Ve vrších (590 m) s výrazným útvarem křemenných pískovců nazývaným Zkamenělá svatba. Tento kamenný prvek se nachází cca 600 m od místa nálezu.

Podle údajů nálezce se předměty nacházely v hloubce 25–30 cm. Jako první byla vyzvednuta sekera, pod níž se později podařilo objevit ještě kosu. Sever-

MLADOHRADIŠTNÍ POHŘEBIŠTĚ NA KATASTRU OBCE HOLASOVICE, OKR. OPAVA

JINDŘICH HLAS – BARBARA MARETHOVÁ

Předkládaný článek vychází z dílčích výsledků dvou záchranných archeologických výzkumů realizovaných v letech 2011 a 2016 na polykulturní lokalitě v katastru obce Holasovice. Mimo jiné byla prozkoumána část do té doby neznámého pohřebiště z mladší doby hradištní, které je prvním takto datovaným pohřebištem v regionu českého Slezska.

This article is based on intermediate results of two rescue excavations projects carried out in the years 2011 and 2016 at the multi-cultural site within the cadastral area of the village of Holasovice. The works included, among other things, the study of a part of a yet-unknown burial ground attributed to the Late Hillfort Period, which was thought to be the first burial ground from said time period on the territory of the Czech Silesia.

Holasovice (okr. Opava), mladší doba hradištní, pohřebiště, České Slezsko

Holasovice (Opava county), Late Hillfort Period, burial grounds, Czech Silesia

Úvod

Mladohradištní pohřebiště bývají častým předmětem archeologických výzkumů a jejich počet stále narůstá. Pokud V. Šikulová evidovala na konci 50. let přes sto moravských lokalit (ŠIKULOVÁ 1958), Z. Měřínský mluví na konci 20. století o necelých dvou stovkách pohřebišť (MĚŘÍNSKÝ 1997) a M. Živný jich uvádí již skoro 250 (ŽIVNÝ 2005). Jiná situace panuje na Opavsku, kde nám až do nedávna tato kategorie nalezišť zcela chyběla. P. Kouřil ve svém soupisu (KOUŘIL 1994) uvádí možné mladohradištní stáří dvou hrobů z Hradce nad Moravicí, jedná se ovšem o starší nález, u kterého chybí bližší nálezové okolnosti i průkaznější chronologické opory (KOUŘIL 1994, 66). Holasovické pohřebiště tak je prvním na přelom 10. a 11. století datovaným pohřebištem v prostoru českého Slezska.

Katastr obce Holasovice, ležící zhruba uprostřed staré sídelní oblasti navázané na tok řeky Opavy (obr. 1:2), patří mezi nejdéle archeologicky zkoumané prostory na Opavsku (JISL 1964, 122).

Popisované pohřebiště bylo poprvé zachyceno v roce 2011 při výzkumu souvisejícím s výstavbou cyklistické stezky z Velkých Hoštic do Krnova. Tehdy bylo prozkoumáno 12 raně středověkých hrobů (HLAS 2012). Další dva hroby (H13 a H14) byly zachyceny v roce 2016 v těsném sousedství, ve výkopu pro signalizační zařízení železniční trati Opava – Krnov (MARETHOVÁ v tisku).

Příspěvek vznikl v rámci výzkumného cíle „Archeologie“ Národního památkového ústavu, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO).

KERAMIKA A JEJ MOŽNOSTI PRI PERIODIZÁCII RANÉHO NOVOVEKU NA SLOVENSKU

SAMUEL ŠPANIHEL

Cieľom príspevku je navrhnúť vymedzenie ranného novoveku, ktoré bude vychádzať z poznatkov získaných štúdiom neskoro stredovekej až rane ranovovekej keramiky na severozápadnom Slovensku. Tieto nálezové celky budú komparované s výsledkami výskumov s obdobnou tematikou v rámci Slovenska i prilahlých regiónov. Do úvahy budú brané i písomné pramene reflektujúce hlavne sociálny, právny a ekonomický aspekt hrnčiarstva so zameraním na cech ako organizačnú jednotku ovplyvňujúcu hrnčiarsku produkciu po všetkých jej stránkach.

The purpose of the article is to propose the periodisation of the early modern period in Slovakia thanks to the knowledge based on the study of Late Medieval and Early Modern pottery in NW Slovakia. These sets of finds will be compared with the results of research projects in similar areas in Slovakia and neighbouring regions. We shall take into consideration written sources reflecting, in particular, the social, legal and economic aspect of pottery production, focusing on guilds as the organisational unit affecting pottery production in all aspects.

raný novovek, keramika, Slovensko, chronológia

Early Modern period, pottery, Slovakia, chronology

Úvod

Cieľom tohto príspevku je zhodnotiť možnosti keramiky pre periodizáciu raného novoveku na Slovensku so zameraním na oblasť severozápadného Slovenska, no v rámci možností preskúmaného a publikovaného materiálu i pre širšie územie Slovenska. V ideálnom prípade by bolo vhodné, keby táto štúdia vyvolala žiadanú diskusiu o problematike¹.

Dejiny bádania, ak sa vôbec dajú nazvať dejinami, nakoľko stále stojíme na ich počiatku, zameriavajúce sa na štúdium novovekej úžitkovej keramiky na Slovensku, sú naozaj krátke. Zo starších diel, ktoré sa primárne venujú stredovekej keramickej produkcii a tvoria predstupeň k štúdiu nami sledovanej keramiky, treba spomenúť na prvom mieste P. Socháňa, ktorý sa už v roku 1900 pokúsil zostaviť prehľad keramiky od praveku až po tzv. ľudové hrnčiarstvo (SOCHÁŇ 1900, 26-46, 87-152), a L. Kraskovskú, ktorá navrhla chronologické rozdelenie stredovekej keramiky (KRASKOVSKÁ 1948-1949, 135-153). Určite je nutné spomenúť B. Pollu, ktorý sa vo svojej práci venoval okrajovo i novovekej keramike a stanovil hranicu medzi stredovekou a ranonovovekou kera-

¹ Príspevok sa venuje len bežnej hrnčiarskej produkcii; kachliarstvo, fajky, stavebná keramika, ale i kamenina, fajansa a podobné špecifické výrobky, nie sú objektom tejto štúdie. Kvôli jednoduchšiemu vyjadrovaniu budeme v texte hovoriť o bežnej hrnčiarskej keramike ako o keramike.